

MALMÖ HÖGSKOLA

Fakulteten för
lärande och samhälle

Examensarbete
15 högskolepoäng, grundnivå

”Det är dags att bestämma var man ska.”

- En studie om orsaker som påverkar högstadieläraelevers
gymnasieval.

It's time to decide where to go.

-What affects upper secondary students' school choice.

Sofia Ernström
Malin Sjöggestam

Studie- och yrkesvägledarexamen 180 hp

Examinator: Laid Bouakaz

Datum för slutseminarium: 2013-12-17

Handledare: Nils Andersson

Sammanfattning

Studiens syfte var att få en djupare inblick i vilken betydelse högstadieelevers självkänedom, deras kunskaper om arbetslivet samt hur betydelsefulla personer påverkar deras val av gymnasieprogram. Syftet var även att ta reda på huruvida eleverna tänker på gymnasievalets betydelse för framtiden. En kvalitativ studie gjordes med sex elever i nionde klass som står inför gymnasievalet.

Resultatet visade på brister gällande elevernas självkänedom samt deras kunskaper om arbetslivet. Eleverna påvisar tankar om framtiden men för en del är det inte lika tydligt. Samtliga elever har på ett eller annat sätt påverkats av närstående i samband med gymnasievalet. Dock känner eleverna att de tagit ett självständigt beslut. Resultatet analyserades med hjälp av teorierna *careership* och *cognitive information process*. Teorierna innefattar begrepp som förklarar hur orsaker kan påverka ett karriärval samt hur individer kan lösa sina karriärproblem.

Studien gjordes då vi som blivande studie- och yrkesvägledare eventuellt kommer att arbeta med ungdomar i valsituationer och detta är viktiga komponenter att ta hänsyn till för att hjälpa eleverna att göra väl genomtänkta val.

Nyckelord: Arbetslivskunskap, Framtidssyn, Gymnasieval, Högstadielever, Självkänedom, Skolvalet

Förord

Idén till studien kom när vi vid kursstart satt tillsammans och diskuterade vad vi själva valde till gymnasiet och vilka tankar vi hade just då. Vi båda kände vid den tidpunkten olika tankar om framtiden. En av oss kände sig säker på sitt val men visste inte så mycket om vad yrket egentligen innebar exempelvis obekväma arbetstider samt låg lön. Den andre av oss kände sig tveksam till vad hon ville göra i framtiden och vad gymnasiet faktiskt skulle leda till. Några kunskaper fanns inte om programmet och hon visste inte vilka yrken som programmet inriktade sig på.

Om vi hade fått göra om valet idag, med större kunskap om arbetslivet, vilka jobb som faktiskt finns där ute och framförallt mer kunskap om oss själva så hade vi kanske valt annorlunda.

Som blivande studie- och yrkesvägledare så ser vi elevers kunskap om sig själva, om arbetslivet och gymnasiets betydelse för deras framtid samt hur betydelsefulla personer påverkar eleverna i deras val som väldigt viktigt. Denna vetskap om hur eleverna tänker om gymnasievalet kan hjälpa oss att hjälpa eleverna att göra kloka val nu och för framtiden.

Det gemensamma arbetet har bestått i att vi tillsammans letat upp material och sedan diskuterat vad vi läst. En del områden har vi skrivit gemensamt. Dessa presenteras nedan. Vi har även gått igenom varandras enskilda texter, gett feedback och arbetat för att få en gemensam prägel på det som skrivits. Vi har tillsammans tagit kontakt med respektive skola för att få intervjuer och även tillsammans finjustera arbetets text.

Vi har skrivit följande gemensamt: Förordet, syfte och frågeställningar, begreppsdefinition, intervjufrågor, validitet, resultat, analys och diskussion.

Sofia Ernström har skrivit: Inledning, självkännedomens betydelse för gymnasievalet, orsaker som påverkar gymnasievalet, careership, genomförande, etiskt ställningstagande

Malin Sjöggestam har skrivit: Högstadiееlevers kunskaper om arbetslivet, medvetenhet om gymnasievalets betydelse för framtiden, cognitive information process, metodval, urval, analysmetod.

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	6
1.1 Syfte.....	7
1.2 Frågeställningar	7
1.4 Disposition.....	8
2 Tidigare forskning	9
2.1 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet	9
2.2 Högstadiееlevens kunskaper om arbetslivet	10
2.3 Medvetenhet om gymnasievalets betydelse för framtiden	10
2.4 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet	11
3 Teoriförankring.....	13
3.1 Careership.....	13
3.1.1 Habitus.....	13
3.1.2 Brytpunkter och rutiner	14
3.1.3 Pragmatiska rationella val	14
3.1.4 Handlingshorisont.....	14
3.2 Cognitive information process	15
3.2.1 CASVE-cykeln	15
3.2.2 The Pyramid of Information Processing Domains	17
4 Metod.....	20
4.1 Metodval.....	20
4.2 Urval	21
4.3 Validitet	21
4.4 Etiskt ställningstagande	22
4.5 Genomförande	23
4.6 Analysmetod.....	24
5 Resultat	25
5.1 Presentation av intervjupersonerna och deras närstående	25
5.2 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet	26
5.3 Arbetslivskunskap och tankar om framtiden.....	29
5.4 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet	33
5.5 Sammanfattning.....	35
6 Analys.....	37
6.1 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet	37
6.2 Arbetslivskunskap och tankar om framtiden	38
6.3 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet	40
7 Diskussion	41
7.1 Resultatdiskussion	41
7.2 Metoddiskussion.....	42
7.3 Teoridiskussion.....	43
7.4 Förslag till vidare forskning	43
8 Referenslista	45

1 Inledning

Flera studier har gjorts där forskare beskriver och resonerar om hur olika orsaker påverkar elever och hur detta inverkar på deras gymnasieval. Bland annat påvisar Lovéns, (2000) och Lidströms (2009) forskning att personer i elevens omgivning och intressen är något som påverkar gymnasievalet men också att elevens självkännetdom har stor inverkan. Skolverket har gjort ett flertal rapporter som behandlar just olika orsaker som påverkar elevers gymnasieval. Skolverket (2012) beskriver att social bakgrund är en av orsakerna som styr elevernas gymnasieval.

Idag finns det en uppsjö med olika gymnasieprogram att välja mellan, det finns högskoleförberedande, yrkesförberedande, introduktions och rikstäckande gymnasieprogram och även olika inriktningar inom varje program (Gymnasieguiden, 2013). Denna mängd av valmöjligheter ställer också krav på att elever redan innan gymnasievalet har en hyfsad god självkännetdom för att kunna göra så genomtänka val det går (Fransson & Lindh, 2004, 10-11). Skolverket (2012) menar att gymnasievalet eleven står inför även påverkar deras framtid. Då det finns väldigt många gymnasieprogram att välja bland blir kontakten med Studie- och yrkesvägledaren ännu viktigare framhäver Sundén Jelmini (2013).

Enligt Skolverket (2011, 11-12) skall studie- och yrkesvägledaren vägleda eleverna men det betonas också att det är hela skolans ansvar att eleven får kunskaper om utbildning och arbetsmarknad. Ändå framhäver Welin, Hedlund och Nyman (2013) att elever inte är fullt medvetna om vad deras val av gymnasieprogram kommer att leda till i framtiden.

Welin, Hedlund och Nyman (2013) betonar också vikten av kunskap innan valet till gymnasiet sker, redan där måste eleverna veta om det kommer leda till vidare studier eller anställningsbar arbetskraft efter gymnasiet. Forskning visar även att det finns brister i elevernas självkännetdom utöver bristande kunskaper om arbetslivet. Lovén (2000, 224) och Skolverket (2012) framhäver att eleverna inte har tillräckliga kunskaper om sig själva och arbetslivet och är därmed inte redo för ett sådant beslut som att välja gymnasieprogram.

Genom detta kan vi se att det finns flera olika orsaker som påverkar varför en elev väljer det gymnasieprogram den gör. Vi vill därför ta del utav elevers egna berättelser för att få en

djupare förståelse om hur olika orsaker påverkar deras gymnasieval. Vi vill få elevernas berättelse och tankar om hur de ser på vikten av en god självkännetdom inför gymnasievalet, hur deras kunskaper om arbetslivet kan tänkas påverka valet inför gymnasiet och om de är medvetna om gymnasievalets betydelse för deras framtid. Även hur en orsak som betydelsefulla personer kan tänkas påverka elevernas gymnasieval. Detta har lett oss fram till studiens syfte och frågeställningar. Som blivande studie- och yrkesvägledare anser vi att detta är betydelsefulla och relevanta aspekter att ta hänsyn till och ha med i bakhuvudet vid vägledning av elever inför deras gymnasieval för att kunna förbereda dem i att göra väl genomtänkta val inför framtiden.

1.1 Syfte

Studien syftar till att skapa en inblick i vilka orsaker som kan tänkas påverka och vara av betydelse för högstadielärares gymnasieval.

1.2 Frågeställningar

Vilken betydelse har elevernas självkännetdom för gymnasievalet?

Vilken påverkan har elevernas kunskaper om arbetslivet inför gymnasievalet?

Vilken påverkan har betydelsefulla personer på elevernas gymnasieval?

Hur medvetna är eleverna om gymnasievalets betydelse för framtiden?

1.3 Begreppsdefinition

Självkännetdom innebär den kunskap du har om dig själv, hur du är som person och hur du fungerar i olika situationer. Det innebär också den medvetenhet du har om vad och hur du tänker och agerar (Brunefors & Caballero, 1997, 7).

Hen är ett könsneutralt begrepp som används istället för hon och han (Nationalencyklopedin, 2013).

1.4 Disposition

Uppsatsens upplägg består av 7 kapitel. Kapitel 2 behandlar tidigare forskning. Teorin redogörs i kapitel 3 där de relevanta teorierna careership och cognitive information process tar upp begrepp som redovisar hur orsaker påverkar ett karriärval samt hur en individ kan lösa sina karriärproblem vilket är aktuellt för den här studien. I kapitel 4 tas metoden upp för studiens tillvägagångssätt. Studiens resultat tas upp i kapitel 5. Resultatet analyseras sedan med hjälp av de valda teorierna och dess begrepp i kapitel 6. Vidare följer diskussionen i kapitel 7.

2 Tidigare forskning

2.1 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet

Lundahl (2011, 15-20) beskriver i antologin bana vägen mot framtiden att utbildningar och arbetslivet förändras kontinuerligt, i och med detta ställs det högre krav på att den enskilde individen tidigt i livet måste ta ställning till vem individen är som person och vad individen vill med sin framtid. I Lovéns kvalitativa studie (2000, 106; 110; 136) uttrycker sig eleverna själva att de inte är redo att välja utbildning så tidigt i livet och att arbetslivet är för långt fram. Vägledarna anser att eleverna har för lite kännedom om både sig själva och om alternativa möjligheter inför gymnasievalet vilket påverkar eleverna negativt. Lidström (2009, 56) beskriver även i sin studie att elever var osäkra och hade bristande självkännedom när de skulle välja till gymnasiet.

Dresch och Lovén (2003, 8; 13) framhäver i en kvalitativ studie att vissa elever känner sig mogna för att välja medan andra önskar att de kunde få vänta ett tag till med gymnasievalet. Dresch och Lovén menar också att elevers självkännedom påverkas utav miljöer som ständigt kretsar runt och kan därmed påverkat elevers gymnasieval.

Dresch och Lovén (2010, 37; 61) påvisar i en longitudinell studie att elever känner sig osäkra och att valet till gymnasieskolan är för stort. Det finns behov hos eleverna av att få självkännedom för att göra ett genomtänkt val till gymnasiet och behovet ser olika ut för varje elev. Gymnasievalet är förknippat med början på elevernas framtid samt identitetsskapande och detta är något som oroar många elever. Samtidigt ställs det högre krav på att noga gå igenom valprocessen och vilka möjligheter det finns samt ta ställning om vem den egna individen är.

Skolverket (1997, 13-14) i Utvärdering av grundskolan 1995 framhäver att elever bör få stöd i att utveckla kunskaper om sig själva och hur de tar sig igenom olika valsituationer på bästa sätt samt att de så småningom kan relatera sig med arbetslivet. I Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 av Skolverket (2011, 9-12) betonas vikten av att efter avslutad grundskola skall eleven personligen kunna ta ansvar för sina

handlingar och val de gör. Skolverket (1997) påvisar att majoriteten av eleverna tycker att självkännedom är viktigt inför valet till gymnasiet. Dock är det knappt en bråkdel som haft det i beaktande och det är ett fåtal som tänker att de borde haft det. Något som eleverna även lägger vikt vid är att de inte tycker sig ha fått lära sig självkännedom av någon som arbetar inom skolväsendet.

2.2 Högstadiееlevers kunskaper om arbetslivet

I kvalet inför valet (Lovén, 2000, 103) visar det sig att eleverna har bristande kunskap om arbetslivet och att eleverna själva önskade mer erfarenhet i form av prao. En utvärdering av Skolverket (1997, 27) visar på att ca 70-80 % av eleverna anser att det är viktigt att skaffa erfarenhet och kunskaper genom prao och studiebesök. För många elever är det även viktigt att få information om och diskutera bland annat yrke och arbetsmarknad (Dresch & Lovén, 2010, 47). Ca 70-80 % av eleverna i Skolverkets utvärdering (1997, 27) anser att det är viktigt att välja ett gymnasieprogram som man verkligen känner till.

Skolverket (1997, 28-29) tar även upp att många elever tar hänsyn till arbetsmarknaden i sitt beslut om vilket gymnasieprogram de skall välja. Eleverna som tagit hänsyn till arbetsmarknaden har valt ett program där framtidsutsikterna på arbetsmarknaden ser goda ut. Hälften av eleverna i Skolverkets utvärdering (1997, 28-29; 53) anser dock att de borde ta mer hänsyn till arbetsmarknaden i sitt gymnasieval då de är oroliga för att i framtiden bli arbetslösa. Det är främst elever med låga betyg som är oroliga för att i framtiden bli arbetslösa men det är också dessa elever som i större utsträckning upplever att det alltid kommer finnas jobb utan krav på tidigare erfarenhet eller utbildning.

2.3 Medvetenhet om gymnasievalets betydelse för framtiden

Övergången mellan grundskola och gymnasieskolan innebär för många elever en början till vuxenvärlden och det är en stor händelse i livet som gör ett betydande avtryck. För många elever innebär gymnasievalet att välja hur deras framtida liv skall se ut och att kunna hitta sig själv i det livet. Detta ses av många som en utmanande men orolig situation.

För att kunna göra ett tilltänkt gymnasieval krävs det kunskaper om vad som finns tillgängligt att välja mellan. Dessa kunskaper innebär bland annat att se sina framtidsmöjligheter (Dresch & Lovén, 2010, 54).

Skolverket (1997, 13-14) menar att det inte räcker att enbart ha kunskaper om det gymnasieprogram man som elev väljer utan eleven bör också ha kunskap om de alternativ individen väljer bort och hur det kommer sig att individen gör det. Ett bra gymnasieval skulle göras om eleven hade goda kunskaper om olika alternativ, såg likheter och skillnader, för- och nackdelar och värderade olika alternativ.

Lovén (2000, 106-109; 136) beskriver att elever inte är redo att tänka på framtiden och arbetslivet, vad gymnasievalet leder till får de hantera efteråt. Trots detta trodde majoriteten av eleverna att de kunde bli vad de ville och få ett arbete i framtiden. Att eleverna inte är redo att välja inför framtiden är något som även vägledarna bekräftar. De menar att eleverna vet väldigt lite om både sig själva, arbetslivet och de alternativ som finns att välja bland.

Skolverket (1997, 27; 57-58) påvisar ett flertal orsaker som elever tar hänsyn till när det gäller val av utbildning och yrkesutbildning mot arbete i framtiden. Några exempel är: längd på utbildning, lön, arbetstider etc. Ca 90 % av eleverna menar att de tar hänsyn till framtiden när de väljer gymnasieprogram men betonar också vikten av att man väger för- och nackdelar mot varandra samtidigt som det måste kännas som ett bra val.

2.4 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet

Skolverket (1997, 21- 22) belyser att barn med högutbildade föräldrar är mer benägna att välja studieförberedande program jämfört med barn med lågutbildade föräldrar. Samtidigt kan de se likheter mellan vilka yrken elever kan relatera sig med beroende på vilken klass de tillhör. Lovén (2000, 117-124) framhäver att bland annat intresset var en orsak som var avgörande för gymnasievalet. Vidare beskriver Lovén att personer runt eleven och deras värderingar om vad de skulle välja för gymnasieprogram spelade stor roll inför valet. Samtidigt som eleverna var noga med att poängterar att det i slutänden var de själva som avgjorde valet så var ändå föräldrar, syskon, och vägledaren viktiga personer att diskutera tankar med inför gymnasievalet. Något som även överensstämmer med Dresch och Lovén (2010, 45) som också

menar att elevers föräldrar spelar större roll än vad eleverna själva anser, de vill göra sina föräldrar nöjda då de har krav på sig om gymnasievalet.

3 Teoriförankring

3.1 Careership

Hodkinson och Sparkes teori careership (1997) är en sociologisk teori som handlar om att fatta beslut i sin karriär. Careership grundar sig på Pierre Bourdieus teori om karriärval och begrepp som bland annat habitus. Teorin är också utökad med begrepp som handlingshorisont, brytpunkter/rutiner samt pragmatiska rationella val. Hodkinson och Sparkes (1997) betonar att de utökade begreppen påverkar och är beroende av varandra i ett beslutsval. Begreppen kommer att förklaras vidare nedan.

3.1.1 Habitus

Ett begrepp som careership-teorin använder sig utav är habitus som kommer från Bourdieu. Habitus förklaras av careership som socialt och kulturellt konstruerat och är det som formar individen genom livet exempelvis traditioner, relationer och boendeform. Habitus styr en individs handlingar och som bygger på individens värderingar, normer och kunskaper om livet. Ett habitus kan ibland förändras snabbt beroende på vilka val som tas och hur valen görs men också sättet att se på omvärlden kan påverka egenskaperna i ett habitus. (Hodkinson & Sparkes, 1997, 33-34) Ett exempel på detta kan vara vilka föreställningar elever har på arbetsmarknaden och hur deras syn på dem själva är.

Varje individ har ett eget habitus oavsett sin sociala tillhörighet och inom den sociala tillhörigheten fattas beslut både medvetet och omedvetet. Trots att habitus kan förändras så kan individen aldrig osynliggöra det arv som individen bär med sig och som hjälp till att konstruera individens habitus (Hodkinson & Sparkes, 1997, 33-34). Exempelvis så väljer elever gymnasieprogram utefter sitt eget habitus som formats genom livet och inte efter en annan persons habitus även om de tillhör samma sociala grupp.

3.1.2 Brytpunkter och rutiner

En karriärbana kan förändras olika beroende på vad som händer under en individs levnadstid. Careership-teorin beskriver begrepp som går under namnet brytpunkt och rutin vilket beskrivs som att någonting händer i livet och det kan både vara bestämd eller obestämd samtidigt som individen skall hantera förändringen som skett. Exempelvis så kan en individs karriärbana förändras olika beroende på vad som händer under en levnadstid. När en individ ställs inför en brytpunkt och ett val måste ske kommer också identiteten att påverkas, likaså förändras även individens habitus.

Enligt careership-teorin finns det tre olika brytpunkter. Den första är strukturella val det vill säga att det sker av ett mönster eller när brytpunkten infaller naturligt. Den andra är självinitierade val och med det menas att brytpunkten sker då man bestämt det själv och det sista är påtvingade val som sker när man inte bestämt brytpunkten själv (Hodkinson & Sparkes, 1997, 38-41).

3.1.3 Pragmatiska rationella val

Careership-teorin menar att individer fattar beslut som både är rationella och pragmatiska, det vill säga att känslor också är inblandade. Beslut som tas är inte bara påverkade av egna tillfälliga kontakter och erfarenheter utan också av råd från familjen, vänner och grannar. Beslut sker när individen känner att tillfällena ges och möjligheten finns men kan samtidigt inte ta avstånd ifrån sin livsbakgrund. Hodkinson och Sparkes (1997, 33) menar också att individer lär sig att ta ett beslut istället för att välja bland flera alternativ (Hodkinson & Sparkes, 1997, 33).

3.1.4 Handlingshorisont

Enligt careership-teorin är handlingshorisont ramen där individen skapar ett karriärbeslut. Detta genom att skapa en uppfattning om vilka möjligheter som finns vilket då leder till ett passande karriärval. Kunskap om arbetsmarknad samt individens habitus inverkar på dennes handlingshorisonten (Hodkinson & Sparkes, 1997, 34-36). Vidare menar Hodkinson och Sparkes (1997, 34-36) att det som individen kan förstå och därefter välja, genom att

göra pragmatiska rationella val påverkas utav handlingshorisontens struktur (Hodkinson & Sparkes, 1997, 34-36).

3.2 Cognitive information process

Teorin cognitive information process (cip) har som syfte att hjälpa individer att lära sig hur man löser karriärproblem och få bättre färdigheter i att fatta karriärval som kan vara användbart för framtiden (Peterson m.fl., 2003). Detta genom att visa på hur individen kan förbättra kunskaperna kring problemlösning och beslutsfattande (Sampson Jr. m.fl., 1999, 4-5)

Teorin innefattar fem nyckelbegrepp. Det tre första nyckelbegreppen inkluderar ett problem, en lösning på problemet och sedan ett beslut som skall tas. De två sista nyckelbegreppen är CASVE-cykeln och the pyramid of information processing domains (Sampson Jr. m.fl., 1999, 4-5).

Problem, det första nyckelbegreppet, definieras som ett tomrum mellan var individen befinner sig och dit hen önskas komma. Det kan exempelvis handla om att en individ avslutat en utbildning och vill komma ut i arbetslivet.

Lösning på problemet involverar huruvida individen skaffar sig information och kunskap som kan hjälpa till att fylla tomrummet. Resultatet av det fyllda tomrummet kan vara ett val som har en möjlighet att bli verkligt (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5). Nyckelbegreppet beslutsfattande innebär att valet sker i olika steg. Först kommer ett problem och det problemet skall lösas som i sin tur leder till ett beslut (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5).

Nyckelbegreppen CASVE-cykeln och the pyramid of information processing domains kommer att presenteras nedan.

3.2.1 CASVE-cykeln

CASVE-cykeln (se Figur 1) är en resurs som används för att visa på vad individen behöver göra för att lösa sina problem och komma fram till ett självständigt beslut (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5) som till exempel att välja utbildning.

Ett lyckat val enligt CASVE-cykeln sker i fem steg. Dessa fem steg är kommunikation, analys, sammansättning, värderingar och utförande. Till sist går cykeln tillbaka till steg ett (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5).

I det första steget kommunikation (communication) blir individen medveten om att ett tomrum existerar och att detta tomrum behöver fyllas. Individen blir även medveten om att ett val behöver göras. Denna medvetenhet kommer från yttre (external) och inre (internal) faktorer (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5; 11).

Yttre faktorer innefattar bland annat påverkan från närstående medan inre faktorer innebär exempelvis individens tankar och känslor. De yttre och inre faktorerna påverkar en individ på så vis att de skapar press för förändring. Pressen kan ibland vara positiv och skapa motivation till att genomföra en förändring. Blir pressen istället för stor kan individen skjuta upp förändringen (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 11).

Det andra steget i cykeln, Analys (analysis), innefattar att individen skapar en bild av sina problem. Genom den bilden ser individen om det finns ett tomrum som borde fyllas. Tomrummet relaterar individen med sin självkännet och de kunskaper hen har om alternativa möjligheter, som exempelvis utbildningar och yrken. Genom den här processen kan individen få en bättre förståelse för var hen befinner sig och var hen vill vara (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 11). Sampson Jr. m.fl. (1999, 6; 11) tar upp att individer ofta accepterar utbildningar eller yrken för att senare komma fram till att det inte var som de trodde. Individer som genomgår analysfasen får reflektera över vad de vet, hämta ny information och sedan reflektera över vad de lärt sig för att vara väl förberedda inför deras val.

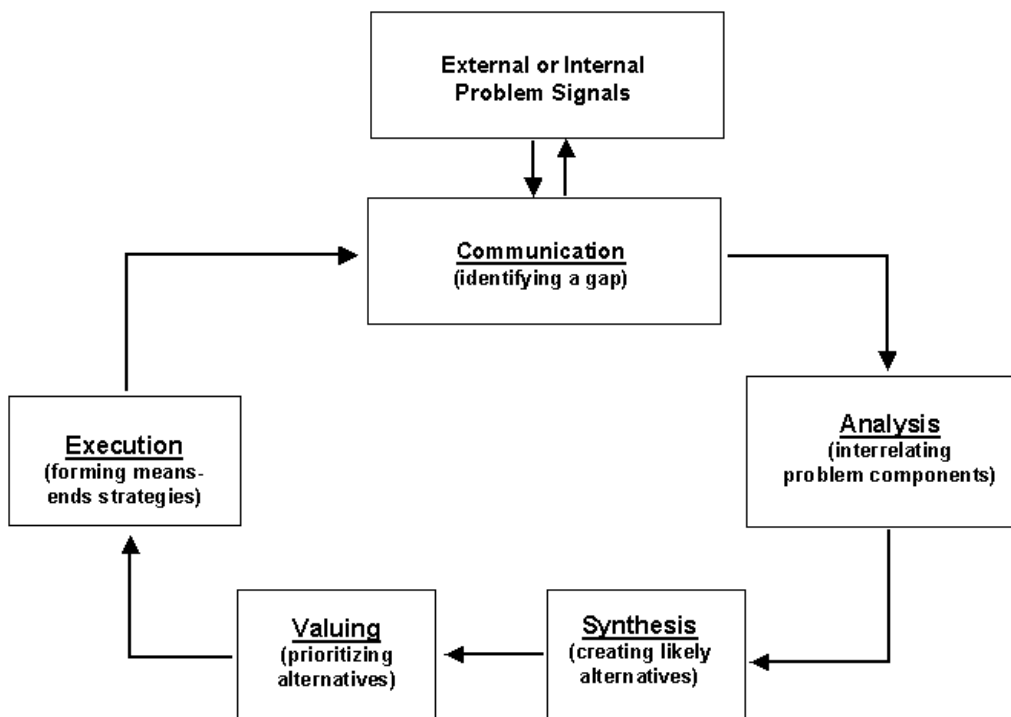
Det tredje steget, sammansättning (synthesis), innebär att individen gör en lista över alla tänkbara utbildningar eller yrken för att sedan reducera till ett mindre antal (Peterson m.fl., 2003).

Värdering (valuing) är det fjärde steget som innebär att individen väger för- och nackdelar med varje alternativ (Peterson m.fl., 2003). Detta gör individen i relation till exempelvis sig själv, närstående, kulturella tillhörigheter och samhället för att sedan kunna göra ett val (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 12).

Det sista steget är utförande (execution) och det betyder att en plan skall skapas och utifrån den gör individen sitt val (Peterson m.fl., 2003). Planen kan exempelvis handla om att individen valt ett tänkbart yrke och söker till utbildningen individen behöver för att för-

verkliga yrket. Planen, och därmed sista steget, går i uppfyllelse när individen fått ett arbete inom det tänkbara yrket (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 12).

Slutligen går cykeln om till första steget där individen inser att hen gjort ett bra val och tomrummet fyllts. Alternativt startar cykeln om på nytt om tomrummet fortfarande existerar (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 13).

Figur 1. CASVE-cykelns fem steg (från Peterson, Sampson & Reardon, 1991, refererad ur Peterson m.fl., 2003).

3.2.2 The Pyramid of Information Processing Domains

The pyramid of information processing domains skildrar innehållet av lösningar på karriärproblem och beslutsfattande och har formen av en pyramid (Peterson m.fl., 2003).

Pyramiden kan användas för att se vad som kan ingå i ett karriärval och är indelad i fyra delar (Sampson Jr. m.fl., 1999, 7).

Basen av pyramiden är indelad i två delar. Den ena delen är självkänedom. Självkänedom inkluderar bland annat individens kunskaper om sina värderingar, intressen och färdigheter. För att kunna göra ett passande karriärval är självkänedom nödvändigt. Om en

individ kan klargöra exempelvis vilka värderingar hen har kan det hjälpa individen att hitta en tillfredsställande utbildning som matchar de värderingarna (Sampson Jr. m.fl., 1999, 7-8).

En individs kunskaper om olika valmöjligheter utgör den andra delen av pyramidens bas. Valmöjligheterna gäller bland annat utbildning, jobb och sysselsättningar. Många vägledare bidrar med information om utbildningar och yrken som kan leda till kunskaper hos individen dock saknas det ofta fakta om exempelvis hur det är att vara anställd eller vad det innebär att ha ett jobb (Sampson Jr. m.fl., 1999, 9-10).

Den tredje delen i mitten av pyramiden innefattar vad individen bör känna till för att lösa sitt problem och göra ett val och är det som beskrivs i CASVE-cykeln (Sampson Jr. m.fl., 1999, 10).

Pyramidens översta del, den fjärde delen, omfattar hur individer tänker och genom sina tankar agerar för att lösa problem. Detta kan förklaras med hjälp av begreppen självprat och självkänedom (Sampson Jr. m.fl., 1999, 13).

Självprat är den konversationen individen har med sig själv i sitt huvud gällande beslutsfattande och problemlösningar. Ett positivt självprat kan exempelvis vara att individen ger sig själv beröm vilket kan skapa motivation till förändring (Sampson Jr. m.fl., 1999, 13-14).

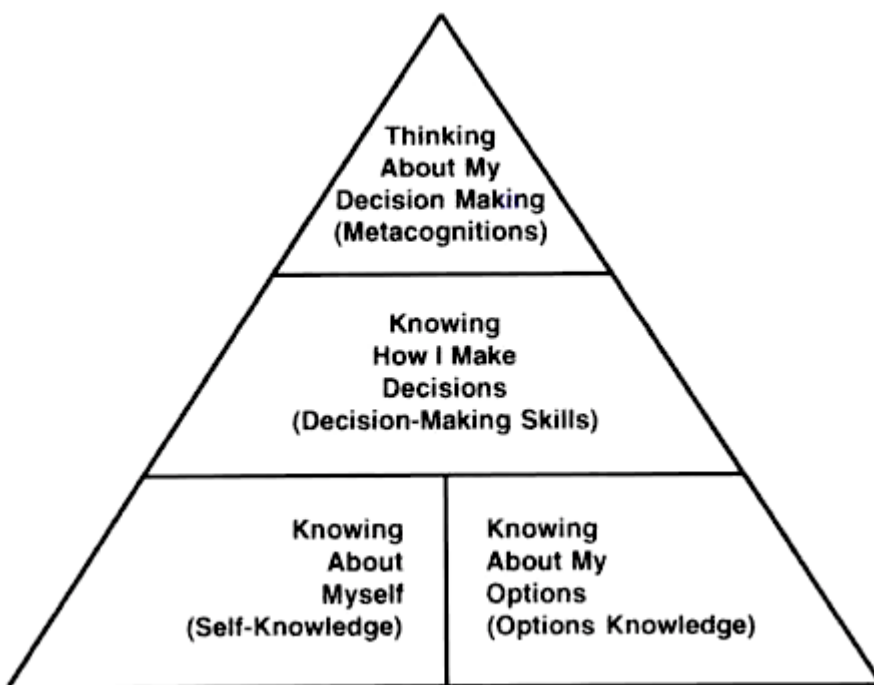
Ett negativt självprat kan exempelvis vara att individen trycker ner sig själv och tycker att hen gjort dåligt ifrån sig. Om en individ bara ser sina negativa sidor och förväntar sig att misslyckas så blir individen omotiverad att genomföra en förändring (Sampson Jr. m.fl., 1999, 13-14).

De individer som är bra på att lösa problem har oftast en god självkänedom vilket inkluderar en medvetenhet om att det försiggår ett samspel mellan tankar, känslor och beteenden. Individer som har en god självkänedom vet om att negativt självprat har en hämmande och destruktiv effekt (Sampson Jr. m.fl., 1999, 14).

Negativa faktorer kan uppstå för de individer som inte har en god självkänedom. Ogynnsamma känslor som exempelvis depression och ångest, bristande motivation och negativa tankar är några av dessa faktorer som kan uppstå för de individer som har en bristande självkänedom (Sampson Jr. m.fl., 1999, 18).

Självkänedom kan även påverkas av en individs närstående som till exempel familj och vänner. Många upplever sina närståendes åsikter som viktiga att ta hänsyn till dock kan

en del åsikter vara ofördelaktiga. Närstående kan ibland pressa individen att förslagsvis börja söka jobb trots att individen inte kommit fram till vilket jobb hen vill ha. De närstående kan ha som åsikt att vilket jobb som helst duger och att individen skall sluta vara kräsen i sitt arbetssökande. Detta kan hämma en individs utveckling av sin självkänedom och eventuellt lyssnar individen på de närståendes åsikter och nöjer sig med ett jobb som individen kanske inte ens vill ha och trivs med (Sampson Jr. m.fl., 1999, 14; 18).

Figur 2. The pyramid of information processing domains (från Sampson Jr. m.fl., 1992)

4 Metod

4.1 Metodval

Val av metod skall ske beroende på valet av teoretiskt perspektiv och vilken frågeställning som skall undersökas (Trost, 2010, 33). Vi är intresserade av att få en djupare förståelse av hur eleverna ser på sitt gymnasieval. Genom en kvalitativ intervju kan vi få en större inblick för elevernas berättelse om hur de ser på sin självkänedom, hur betydelsefulla personer påverkar deras val till gymnasiet, vilka kunskaper de har om arbetslivet och hur medvetna de är om hur deras val påverkar deras framtid.

En kvalitativ intervju innebär att enkla frågor ställs till intervjupersonen och genom frågorna får man omfattande och utförliga svar. Detta för att kunna se verkligheten utifrån intervjupersonens sida och försöka förstå dem på djupet. (Trost, 2010, 25-27; 33). Detta är en fördel med en kvalitativ metod. Nackdelen kan vara att vi som intervjuar kan påverkas genom att vi kan missuppfatta det som intervjupersonen säger på ett annat sätt än som var menat, vilket vi tagit hänsyn till när vi gjort intervjuerna. Trots det kan vi samtidigt dela deras erfarenheter och få en större förståelse för det som sägs, vilket kan vara en fördel (Dalen, 2007, 14).

Vi har använt oss av semistrukturerade intervjuer. En semistrukturerad intervju innebär att intervjun är strukturerad på det vis att forskarna i förväg valt ut ämnen som man under intervjun håller sig till men frågorna är öppna och ostrukturerade. Detta görs för att intervjun inte skall hamna på fel spår men personerna som intervjuas får ändå chans att tala fritt (Dalen, 2007, 31; Trost, 2010, 40; 42).

När intervjufrågorna görs samt under intervjun är det viktigt att forskarna är medvetna om intervjueffekten som kan uppstå. Detta innebär att forskarna skall hålla sina egna åsikter och värderingar utanför intervjun då detta annars kan påverka den intervjuade i hans svar (Larsen, 2009, 87).

Gillham (2008, 26-27) beskriver liknande att oavsett om vi är forskare eller inte forskare finns förutfattade meningar om saker. Dock måste vi alltid vara medvetna om det när vi gör intervjuer och tolkar resultat så att detta inte avgränsar empirin.

4.2 Urval

Larsen (2009, 77-79) beskriver kvoturval som ett urval där man i förväg bestämmer vad för sorts intervjupersoner man vill ha och hur många. Det kan exempelvis handla om att man enbart vill ha kvinnor i en viss ålder till sin studie. I vår studie har vi valt att utgå från ett kvoturval genom att vi endast intervjuade sex stycken elever i nionde klass med en jämn fördelning av pojkar och flickor. Eleverna kommer även från två skilda kommuner och tre olika skolor. Vi har även valt elever som fyllt 15 år då de enligt Vetenskapsrådet (2010) inte behöver ha föräldrarnas eller vårdnadshavares samtycke för att medverka som intervjuperson. Eleverna har i den här studien fått fiktiva namn då deras riktiga namn inte skall avslöjas.

Vi har även utgått från urval enligt självselektion vilket enligt Larsen (2009, 77-79) innebär att intervjupersonerna frivilligt anmäler sig.

Ett annat urval som vi valt att utgå från är bekvämlighetsurval. Ett sådant urval innefattar att man väljer intervjupersoner som är lättast tillgängliga (Trost, 2010, 140). Vi har valt de grundskolor som finns i närheten av våra bostadsorter för att underlätta för oss själva då vi genom vår utbildning fått kontakter inom skolväsendet och personalen är inte helt obekant med vilka vi är. Det underlättar även för vårt resande om skolorna ligger närbelägna.

4.3 Validitet

Validitet är ett begrepp som används för att visa på att studien har fått ett giltigt resultat. Forskarna måste kunna visa på att det insamlade materialet är relevant för den aktuella frågeställningen och inte är uppdiiktat om så frågetecken uppstår gällande studiens validitet (Trost, 2010, 133-134). Validitet handlar även om att forskarna samlar in data som är relevant för den aktuella frågeställningen. Empirin kan ändras under arbetets gång om det visar sig finnas andra delar som är aktuella för frågeställningen (Larsen, 2009, 80-81). Likaså att ta reda på hur intervjupersoner tolkar olika begrepp som används vid intervjun. Det kan exempelvis handla om intervjupersonens familj. Då är det viktigt att forskarna tar reda på vad en familj är enligt intervjupersonen (Trost, 2010, 133). På grund av detta har vi i våra intervjuer genom följdfrågor bett intervjupersonerna att utveckla sina svar så mycket som möjligt för att inte missförstånd skall uppkomma under intervjun.

Vi anser att vi har uppnått god validitet då vi genom en kvalitativ studie har gjort intervjuer med följdfrågor samt ändrat data under arbetes gång då vi funnit andra intressanta detaljer som ansågs vara av betydelse för frågeställningen.

4.4 Etiskt ställningstagande

Vi har i studien utgått från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (2002).

Vetenskapsrådet har fyra huvudkrav på forskningen som har till syfte att ge en riktlinje för hur forskare skall förhålla sig till studien samt till intervjupersonerna. Kraven innefattas av informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Intervjupersonerna bör tilldelas information om de fyra huvudkraven samt möjligheten att ta del av det egna känsligt materialet, om sådant finns, innan den publicerats. Även information om vart och när forskningen kommer att publiceras.

Informationskravet

Information om studiens syfte, hur studien skall genomföras, informantens uppgift samt vilka villkor som finns för deltagande skall delges till informanten så detaljerat som möjligt innan intervjun sker, skriftligt eller muntligt. Informanten skall även bli informerad om att deltagandet är frivilligt och att hen har rätt att när som helst kunna avbryta deltagandet. Forskarna skall inte använda informantens uppgifter till annat än studien vilket skall meddelas till informanten. Önskvärt är även att meddela var studien finns att hämta när den är färdig.

Samtyckeskravet

Samtyckeskravet innebär att informanten själv har rätt att bestämma över sin medverkan. Samtycket kan dock behövas i vissa fall från förälder eller vårdnadshavare om informanten är under 15 år och studien kan uppfattas som känslig. Vid frågor som inte avser vara känsliga kan det vara tillräckligt men att få samtycke utav personen- er som föreslagit informanten under förutsättning att det är under arbetstid. Varje informant kan när som avbryta sitt deltagande och skall då inte bli negativt påverkad efter det. Om en informant vill

avbryta sitt deltagande måste inte dennes information tas bort men forskaren måste ta hänsyn till informantens önskemål om materialet i den mån det går. Exempel kan vara att det får vara kvar orört eller att det så gott som det går anonymiseras.

Konfidentialitetskravet

Intervjupersonernas uppgifter skyddas så enbart behöriga har tillgång till dem. Alla som medverkat i studien bör teckna avtal om tystnadsplikt så att informantens identitet inte kan kopplas ihop med studien och på så vis kan få känslig information avslöjad. Vad som kännetecknar känslig information är något som kan påverka informanten eller anhöriga negativt. Forskaren måste ta ställning, ibland i samråd med informanten hur och om studien är i sådant skick för att visas offentligt. Information som på något sett kan härledas till informanten bör inte förekomma.

Nyttjandekravet

All information skall enbart användas till den enskildes vetenskapliga forskning och får inte användas för annat bruk, inte heller lånas ut till icke behöriga. Intervjupersonerna kan också nyttja resultatet för att söka egen vård av olika slag, dock kan inte vården nyttja resultatet för att hänvisa till vård.

4.5 Genomförande

Vi mailade ut informationsblad (se bilaga, informationsblad 1) till rektorena på de skolorna vi valde ut. Att få svar visade sig ta längre tid än väntat och det var enbart en rektor som hjälpte oss att komma i kontakt med en lärare som undervisar elever i årskurs 9. Därför kontaktade vi även skolornas studie- och yrkesvägledare för vidare hjälp med kontakt till lärare. Tre skolor kunde till slut ta emot oss och där fick både studie- och yrkesvägledarna och lärarna ta del utav informationsbladet (se bilaga, informationsblad 1) Vi använde oss utav en intervjuguide (se bilaga, intervjuguide) och en provintervju genomfördes innan för att se om våra intervjufrågor gav oss svar på våra frågeställningar. Efter provintervjun omarbetades några intervjufrågor så att de bättre svarade på våra frågeställningar. När vi kom ut till skolorna och klassrummen presenterade vi oss för eleverna och berättade om vår studie och vårt urval. Därefter fick de

frivilligt anmäla sig, dock var eleverna tveksamma till en början men efter en stund valde två elever från varje skola att medverka. De elever som medverkade fick ett eget informationsblad (se bilaga, informationsblad 2) där information om studien, etiska ställningstagande och våra kontaktuppgifter framkom. Eftersom eleverna är 15 år så skedde ingen kontakt med föräldrarna. Intervjuerna genomfördes under en vecka och varje intervju varade mellan 30-50 minuter. Då vi fick lektionstid för intervjuerna valde vi att enskilt genomföra intervjuerna för att hinna genomföra två intervjuer på varje skola under ett lektionspass.

4.6 Analysmetod

Det insamlade materialet till studien skall analyseras och förklaras. Detta görs enligt tre steg. Först samlas materialet in genom exempelvis intervjuer, sedan analyseras materialet och till sist skall materialet tolkas med hjälp av olika verktyg (Trost, 2010, 147). Intervjuerna spelades in via mobiltelefon och transkriberades samma dag då intervjuerna fortfarande låg nära i minnet.

När vi analyserade vårt insamlade material valde vi att utgå från en innehållsanalys. En innehållsanalys har för avsikt att urskilja mönster, samband, likheter och skillnader. Detta görs genom att data samlas in och bearbetas till en text som sedan kodas (Larsen, 2009, 101) i exempelvis olika kategorier. Detta görs med syfte att organisera och göra texten mer tydlig (Dalen, 2007, 74). Vi skrev ut alla intervjuer och började markera ord och fraser som vi kopplat med vår frågeställning, det vill säga koda texten. För att organisera texten och tydliggöra så sattes kodningen samman i olika kategorier. Efter att koderna gjorts om till kategorier sorteras och granskas materialet och mönster kan på så vis urskiljas. Sedan jämförs detta mot den tidigare forskningen och teorierna och ny kunskap skapas (Larsen, 2009, 102). Den text vi har kodat och kategoriserat har vi noga gått igenom och sedan sammanställt i resultatdelen. Resultatet analyseras sedan för att få fram likheter och olikheter mot tidigare forskning och de valda teorierna.

5 Resultat

5.1 Presentation av intervjupersonerna och deras närstående

Intervjupersonerna i den här studien går alla i nionde klass men i två skilda kommuner och på tre olika skolor. Det är sex stycken elever, tre tjejer och tre killar.

Simones mamma arbetar i en klädaffär och hennes pappa arbetar som bankman. Simone tror inte att hennes mamma gick gymnasiet och vet inte vad hennes pappa läste på gymnasiet. Simone har ett stort intresse för handboll. På grund av sitt intresse för handboll så vill hon ha med det i sitt gymnasieval och vill därför välja ett program där hon kan kombinera handbollen. Det programmet som ligger högst på listan är handel.

Saras stora intresse är ridning vilket hon delar med sin mamma. Hon har inte direkt några andra intressen då ridningen tar mycket tid. Hennes föräldrar läste natur och samhälle på gymnasiet och de studerade båda vidare till lärare på högskola. Idag arbetar *Saras* mamma som bildlärare och hennes pappa arbetar på ett kärnkraftverk. *Saras* farbror arbetar som högt uppsatt chef och bor i Stockholm. Sara kan tänka sig att läsa ekonomiprogrammet på gymnasiet för att i framtiden bli egen företagare, någon slags chef eller arbeta på någon högre position då hon gillar att ha många bollar i luften.

Sandras pappa gick någon form av bilmekanikerutbildning på gymnasiet och hennes mamma gick samhällsprogrammet. Ingen i familjen har läst vidare på högskola. Båda föräldrarna jobbar på tullverket.

Sandra gillar att läsa och har lätt för skolan. Hon vill gå ett högskoleförberedande program. Ekonomi och samhälle är de program som hon funderar på att välja:

Ekonomi har ju juridikinriktningen och den funderar jag på att gå i så fall. Mina föräldrar jobbar ju med lagar och såhär. Det har alltid funnits med. Så då kanske man går dom. Så har jag en moster som jobbar med ekonomi och hon tycker det var väldigt bra... Jag har även en kusin i Skåne som går det och hon trivs jättebra. (Sandra)

Adams mamma arbetar inom hemtjänsten och hans pappa har tidigare arbetat som bilmekaniker men arbetar nu med att ta oljeprovver på båtar och reser mycket i sitt arbete.

Intresset för att mecka med mopeder är stort och någonting som han tycker att han är bra på. På grund av det ligger fordonsprogrammet högst på listan över tänkbara gymnasieprogram. Han kan i framtiden tänka sig att arbeta som lastbilschaufför då han gillar att vistas i olika miljöer.

Antons mamma har tidigare läst på high school i USA och läste ekonomiprogrammet på gymnasiet. Hon arbetar nu som sjuksköterska. *Antons* pappa läste även han ekonomiprogrammet med en kombination av en sport på en av Sveriges bästa idrottsskolor. Han gick vidare med sin sport och har spelat på professionell nivå. Sporten som han utövat sysslar även *Anton* med. *Anton* vill kombinera sin sport med ekonomiprogrammet och han vill gå på samma skola som sin pappa. I framtiden vill *Anton* arbeta inom ekonomi.

Alexanders bror läste ekonomiprogrammet på gymnasiet. Hans mamma arbetar med sportmanship och hans pappa har ett eget företag inom vitvaror. Vad hans föräldrar läste på gymnasiet vet han inte. *Alexander* och hans familj har ett gemensamt intresse för båtar. De har en egen båt som de ofta är ute med. *Alexander* är även intresserad av havet och kan tänka sig att välja sjöfart eller ekonomi till gymnasiet.

5.2 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet

Eleverna i den här studien menar på att börja gymnasiet för med sig en mängd tankar och affekter. Eleverna är medvetna om deras känslor för gymnasievalet men säkerheten i valet av program och hur redo eleverna är varierar. Majoriteten av eleverna känner en osäkerhet i att byta både skola och klass men även av vilket gymnasieprogram de skall välja. En del tycker att det skall bli kul och spännande medan andra känner oro och nervositet. *Anton* och *Adam* tycker dock sig själva vara säkra i sitt val av gymnasieprogram. *Adam* känner sig säker i sitt val och berättar att han nog är den enda i sin klass som är så säker men också att han varit det ganska länge. Både *Anton* och *Adam* uttrycker ett lugn när frågan om tankar om valet inför gymnasiet kommer. *Anton* känner att han inte har någon panik över att han inte vet vad han skall välja.

Anton säger: "Linje är jag i stort sett klar med vilket jag vet vad jag vill gå [...] jag är nog redo."

Det är dock inte alla som uttrycker ett lugn efter den frågan. Varken Alexander, Sara, Sandra eller Simone känner sig fullt redo inför valet och att börja gymnasiet. Simone uttrycker att det är nervöst och jobbigt att behöva lämna sin nuvarande skola och klasskamrater och komma till en ny skola och klass där hon kanske inte känner någon. Alexander: "Jag vet inte, men jag tror inte egentligen att man är speciellt redo eller alltså." Alexander, Sandra och Sara tycker också att det är jobbigt med valet men ändå lite spännande att börja gymnasiet. De säger att det svåra är att hitta någonting som passar en själv och något som de vill göra under tre år. Alexander säger: "Det är ganska svårt. När man är 16 år eller 15 och veta vad man skall göra typ, inte resten av sitt liv men ändå ganska lång tid liksom." Sandra berättade att hon inte alls var redo förra året att välja gymnasieprogram men känner sig inte fullt redo nu heller. Att vara redo påverkas av hur mogen man är och hur mycket man utvecklats som person. Att vara redo eller inte med att börja gymnasiet tror Sandra beror på hur mycket man känner sig själv, om man vet vem man är och vad man vill göra. Men också om man börjat fundera på framtiden och verkligen börjat förstå att man håller på att bli vuxen.

En del av eleverna som känner spänning och glädje över att lämna högstadiet och börja gymnasiet är Anton och Sandra, Anton: "Det känns faktiskt bra, jag ser fram emot det, komma in i staden liksom och inte vara här ute liksom. Det finns mycket att göra, det är lite mer seriöst." Sandra tycker att det skall bli spännande med en ny skola, nya kamrater och nya ämnen att läsa trots att de är mycket nytt på samma gång. Detta känner Sandra även ifall hon inte är fullt redo eller säker i sitt gymnasieval.

De flesta eleverna känner inte till ordet självkänedom och dess innebörd. Adam berättar att han är osäker men har ändå en tanke om vad det kan vara och beskriver då ordet med rätt innebörd. Det är en elev som känner till ordet sedan tidigare och beskriver det med säkerhet, Sandra säger: "Man känner sig själv, man vet vad man vill, man vet vem man är och vad man tycker." Majoriteten av eleverna har svårt och tycker det är jobbigt att beskriva sin självkänedom och deras egenskaper även efter en beskrivning av ordet självkänedom. Efter ganska lång betänketid kan en del till slut beskriva lite om vem de är och vad för egenskaper de har. Alexander tycker att det är svårt att prata om sig själv och säger att hans egenskaper är både bra och dåliga. Alexander nämner också att han inte kan veta allting om sig själv nu när man fortfarande är så ung. Både Adam och Anton har svårt att

beskriva sig själv och sina egenskaper även ifall de säger att de känner sig själv ganska bra. Anton nämner efter ett tag att han vet vad han vill gå, vet vilka vänner han umgås med och, han vet allting som han vill göra, Anton: "Alltså jag vet verkligen. Jag vet ju allting jag vill göra i framtiden förmodligen. Kanske inte ett specifikt jobb men inom ett speciellt område. Så det är väl det jag vet."

Sara och Sandra har dock lätt för att beskriva sin personlighet. De nämner att de känner sig själva ganska bra, vet vad de vill och hur de fungerar i olika situationer. Sara berättar att hon känner sig trygg i själv och vet hur hon vill att saker skall vara. Sandra berättar att man utvecklas hela tiden och man ständigt lär sig om sig själv. Sandra säger: "Lite både och. Alltså. Vi i min ålder så håller man på att lite hitta sig själv tror jag. Samtidigt så känns det som att jag vet vem jag är men den bilden ändras lite hela tiden."

De flesta av eleverna kan beskriva några egenskaper de har och vad de tror att vänner och föräldrar skulle säga om dem. Adam däremot har svårt att beskriva sig själv och har lättare att beskriva genom vad han tror att hans vänner och föräldrar säger. Han har svårt att uttrycka positiva egenskaper om sig själv men säger att vännerna troligtvis skulle säga att han är glad, pratglad, snäll, hjälper andra. Alla eleverna anser att deras gymnasieval delvis stämmer överens med deras personlighet och egenskaper och att detta kan inverka på deras gymnasieval. Sara nämner att det är viktigt att man har självkänedom för att göra ett genomtänkt val:

Jag tror att det kan påverka ganska mycket. För vet man vad man vill och så kanske man. Ahh, man väljer inte något som kompiserna har valt bara för att ha någon att vara med utan man väljer något som man är intresserad av. Man blir inte så värst påverkad. (Sara)

Har man dålig självkänedom nämner Sara att valet inte blir genomtänkt, att man bara senare kommer på sig och då kan det vara försent. Både Sara och Sandra nämner också vikten av självkänedom när arbete blir aktuellt i framtiden. Genom att ha god självkänedom kan man också lättare få ett arbete och kunna utvecklas genom att man känner och vet sina för och- nackdelar och då också kunna arbeta med dessa men även kunna och känna till sina begränsningar är viktigt.

5.3 Arbetslivskunskap och tankar om framtiden

Att få kunskaper om arbetslivet när man går i nionde klass är svårt. Eleverna anser att prao är ett bra sätt att komma ut och se hur det är att arbeta. Sandra beskriver att hon inte fått någon annan kunskap om arbetslivet utöver prao. I skolan har de läst lite om arbetslivet i de olika ämnena och de har även varit på studiebesök. Men Sandra känner sig inte nöjd, hon vill veta mer: "Det är svårt när man går i skolan att veta vad alla arbeten innebär." Även Adam har varit ute på prao. Han tyckte att praon var rolig men att den kändes lite tjatigt. För honom räckte inte tre dagars praktik och kände inte att det gav så mycket information om arbetslivet. Han hade velat ha mer praktik. Simone skall snart ut på prao och känner att det skall bli kul. Hon skall praoa i en klädaffär och tänker sig att det blir mycket kundmöten. Utöver det tror hon inte att hon kommer få göra så mycket annat då klädaffären är ganska liten.

Dock är det två av eleverna som inte har prao. Alexander är en av dem. Han tycker det är dåligt att de inte har prao och skulle önska att de fick det då det vore bra att få känna på hur det är att arbeta. Sara har inte heller prao och hon tycker att hon skulle lära sig mycket utav det. Hon säger: "Det skulle bli ett litet bryt från skolan. Så det tycker jag är jättetråkigt." Sara berättar även att hon skulle vilja veta mer allmänt om arbetslivet, hur påfrestande det är och hur mycket man får arbeta. Hon känner även att hon känner till många yrken men långt ifrån alla.

Två elever har med sig erfarenheter som kan vara användbara när de kommer ut i arbetslivet. Adam menar på att hans kunskaper om att mecka med mopeder kan vara till hjälp när han skall söka arbete. Han berättar även att det är viktigt att han framhäver de kunskaperna han har och kan genom det ha större chans att få arbete. Han tror också att arbetsgivaren inte bara tittar på betygen utan även på personlig lämplighet. Även Anton har erfarenhet inom arbetslivet. Han är den enda av eleverna som har sommarjobbat. Sommarjobbet var på hans pappas arbete och han berättar att han där fick se hur de arbetade på ett kontor. Trots att många av eleverna inte har några större erfarenheter om arbetslivet så kan de ändå föreställa sig hur det skulle vara att ha ett arbete. Anton beskriver sina tankar om arbete såhär:

Du får ju börja någonstans och så får du ju bygga dig upp, skaffa erfarenhet. Och sedan visa det för din chef. Så nästa gång du byter jobb så kan han säga till den nya chefen att han är bra.”(Anton)

När det kommer till deras egen framtid så är det många som målar upp en bild över hur de skulle vilja att deras framtid såg ut och vad de arbetar med om 5-10 år.

Simone, Alexander och Sandra tänker dock inte så mycket på framtiden. Simone vet egentligen inte vad hon vill bli. Målet skulle dock vara att ha en egen klädaffär och föreställer sig hur det skulle kunna vara. Hon säger att det skulle vara jobbigt och svårt i början på grund av ekonomin: “Mamma förklarade det med pengar att hur man skall få såhär lån till grejer, lokaler om du tänker sig att det skulle skita sig och så.”

För Alexander är det svårt att tänka sig vad han vill göra i framtiden: “Jag vet faktiskt inte, jag har ingen aning. Det är svårt.” Han tror att om han väljer sjöfart så kommer han ha stora chanser att få arbete efter gymnasiet. Väljer han någonting annat är han väldigt osäker hur det skulle se ut. Sandra har svårt att se var hon skulle vara i framtiden “Jag vet inte vad jag vill göra om 10 år liksom.” Hon känner inte att hon har något direkt drömyrke. Att ta en dag i taget känns bäst för henne. Hon säger: “Jag vill liksom inte.. tänka helt fel och välja utifrån det och sen hamna helt fel. Det är bättre att jag tar en dag i taget och ser vart jag hamnar.” Sandra säger även:

Tänker inte så mycket på arbetsplatsen än utan det är mer vilket område. Men jag tror inte man tänker så mycket på mer än det nu för det är ganska stort avstånd mellan oss och arbetslivet än så länge. Så man tänker nog mer på vilket håll man ska gå åt. Mer yrken som man tänker på. (Sandra)

Sara känner sig säker på vilket område hon vill arbeta inom: “Jag är ganska säker på vad jag vill göra och vad jag vill jobba med men samtidigt kan det ändra sig.” Sara säger att det är bra att ha en plan. “Det är mycket bättre om man vet vad man vill göra och såhär. För vet man inte det så blir det liksom, då kan det bli lite hur som helst.”

Adam och Anton är också säkra på vad de vill göra i framtiden. Adam har tänkt mycket på lastbilschaufför. Han säger att han vet om att det behövs personal inom lastbilskörning och han är medveten om att de arbetar mycket hemifrån, hur arbetstiderna och lönen ser ut. Han upplever att det finns stora chanser för honom att få arbete efter gymnasiet. För Anton finns det bara en självklar väg och det är att bli professionell inom sin sport. Han förklarar dock

att han har en alternativ väg om det inte skulle bli så: "Eller om 5-10 år så jobbar jag på ett eget företag, men när jag är runt 40, 30 mellan 35, 40 så kanske jag börjar kolla på att starta eget." Han säger också att han är osäker på vad exakt han vill göra men han är säker på vilket område han vill arbeta inom.

Samtliga elever anser att det är viktigt att man trivs i ett arbete. Man måste tycka om det man gör och att arbetet är stimulerande och utvecklande. Sandra anser att det måste finnas ett intresse i det man gör och att man känner sig motiverad och har en chans att växa. Hon säger även: "Känner man att man blir bättre och kommer framåt och inte liksom bara blir sämre så, blir det roligare. Känns mer motiverande." Simone säger också: "Det är ju inte kul om man inte trivs på jobbet då det känns såhär tråkigt att gå dit liksom." Även för Anton har intresse betydelse i arbetet. Han tycker nämligen att om man gör någonting som inte känns intressant så gör man ett dåligt arbete och gör man ett dåligt arbete kan det drabba dig själv och din arbetsplats. Han säger: "Då kan du få sparken, lönen sänks och du måste söka nytt jobb."

Förutom trivsel och intresse så är glädje en viktig del i arbetet. Det ska vara kul att gå till arbetet Det anser samtliga elever. Sandra säger att om man inte är glad när man arbetar så blir det jobbigt och då blir det inte så bra. Adam anser att det är viktigt att personalen är bra och att man kommer överens. Det är någonting som alla elever tycker. Sara anser även att det är viktigt att få hjälp från sina arbetskamrater om det behövs och att man inte behöver göra allting själv. Det har också betydelse för hur arbetskamraterna beter sig. Simone säger att om arbetskamraterna är otrevliga så är det säkerligen inte så kul att gå till arbetet.

Tre elever nämner även att lönen är viktig. För Sara är det viktigt att hon har en fast lön. Simone beskriver att hon vill ha en hög lön och att hon vill bli rik. Anton beskriver lönens vikt så här:

Men det skall vara så att du kan försörja dig att lite till dig själv, alltså köpa grejer när det behövs, köpa mat, betala räkningar, skatt, till barnen, betala ditt hus eller lägenhet, bil och ändå kanske ha någon slant över så att du typ kan spara ihop till en semester eller någonting.
(Anton)

Att gå gymnasiet ser eleverna som väldigt viktigt. Går man inte gymnasiet så får man inget bra arbete. Adam säger: "Alltså om du inte går i gymnasiet så får du ju egentligen sådana jobb som du oftast inte trivs med. Och så kanske du inte tjänar så bra. Alltså du gör sådant

som alla kan göra liksom.” Adam berättar också att om man struntar i gymnasiet helt så tror han att det påverkar negativt senare i livet. Han säger att det kommer bli svårt att få arbete och försörja sin familj. Går man gymnasiet så blir framtiden säkrare. Alexander säger även att det är viktigt att få en bra utbildning och kunna göra någonting med sitt liv. Även för Sandra är gymnasiet viktigt. Hon ser det som ett nytt kapitel i livet. För henne handlar det om att välja en bra framtid även om hon är tveksam till vad hon vill bli: “Jag jobbar för en möjlighet att välja senare. Men det blir svårare när man inte har ett bestämt mål.” Hon upplever ändå att gymnasiet känns väldigt öppet för framtiden.

För Simone är det lite tveksamt till hur viktigt gymnasiet är för framtiden: “Jag vet inte riktigt faktiskt. Men det är klart att det är viktigt att gå det för det är svårare att få jobb annars. Min mamma kan ju inte söka alla jobb gick inte gymnasiet.” För Anton är gymnasiet en förberedelse för framtiden:

Med tanke på att om man har en framtid som man, man har gjort en bild i huvudet på just hur din framtid kommer se ut och då måste man gå där och där och göra så och så liksom då känner man ju att första steget är gymnasievalet. (Anton)

Att efter gymnasiet ta en paus ser tre av eleverna som positivt. Alexander nämner att han inte alls vet vad han vill jobba med och oavsett vilken linje han väljer så kommer han troligtvis att ta ett sabbatsår. Sara skulle vilja ta en paus från skolan ett år för att jobba lite och skaffa sig mer erfarenhet. Hon säger även att hon kanske då är säkrare på vad hon vill göra. Hon vill att det ska kännas rätt när hon väl börjar högre studier. Dock tror hon att det kan bli svårt att få arbete efter gymnasiet men ser ändå en möjlighet till att få arbete. Hon säger: “Det är många jobb som man behöver flera års utbildning också. Sen finns det såklart vissa som det liksom inte spelar någon roll till exempel ICA. Då behöver man inte flera års utbildning.” Hon säger att det är väldigt viktigt för henne att få arbete efter gymnasiet: “Därför att jag inte skulle vilja leva ett liv som arbetslös.” Hon tror att om man inte skulle få ett arbete så skulle man få ånger över att inte ha utbildat sig och må dåligt. Men samtidigt säger hon: “Det skulle inte vara hela världen om man inte hade ett jobb direkt efter.” Sara tror att det kommer att lösa sig förr eller senare.

Sandra känner också att en paus från skolan skulle vara välbehövligt. Hon säger att det kunde vara bra att ha gjort sin utbildning klar med en gång men säger tillslut:

Men jag tror jag behöver pausa i mellan för jag tror inte det blir bra om man går direkt från gymnasiet om man inte känner sig riktigt motiverad. Man har gått i skolan så länge nu så då behöver man en paus. (Sandra)

Sandra känner också att en paus från skolan kan hjälpa henne att komma på vad hon vill göra: “För det året kanske jag hittar mer vad jag vill göra och vet vem jag är och så. Då vet jag kanske vad jag vill göra och kan plugga till det.”

Att få arbete efter gymnasiet under tiden hon pausar från skolan ser Sandra som viktigt. Sandra upplever att hon lättare kan få en del arbeten inom restaurangbranschen men känner att det är mycket viktigare att få arbete efter högre studier: Dock tycker hon ändå inte att det är livsavgörande “Det finns andra saker att göra om man inte lyckas. Det finns andra chanser.” För Anton så är det lite tveksamt vad som kommer hända efter gymnasiet. Han säger att han är villig att studera vidare efter gymnasiet och gärna på college i USA. Han säger även: “Om jag inte går direkt till högskolan så kanske jag tar det lugnt i ett år som vissa gör.” Han fortsätter även att säga att om han går vidare med sin sport professionellt så blir det svårt att studera samtidigt men att han slipper studera efter sin sportkarriär. Simone känner att hon inte riktigt vet vad som kommer hända efter gymnasiet. Hon berättar att det är för långt bort i tiden, hon har inte börjat tänka så långt än. Dock så säger hon:

Om det verkligen var något viktigt, något man verkligen ville bli så är det nog värt att satsa på det men jag skulle nog ändå börja jobba direkt efter och om jag verkligen kommer på vad man vill bli så kan man läsa senare. (Simone)

Adam har inga planer på högre studier utan vill komma ut i arbetslivet direkt efter gymnasiet. För honom är det viktigt att känna att det finns arbete. Han beskriver hur det skulle kännas att få ett arbete efter gymnasiet: “Det skulle vara skönt. Så fort man får ett arbete och en inkomst så kan man skaffa sig ett eget ställe, så man kan flytta hemifrån.”

5.4 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet

Alla eleverna får någon form utav hjälp i samband med sitt gymnasieval. De flesta av eleverna berättar att studie- och yrkesvägledaren, föräldrarna och vänner har en viktig roll när gymnasievalet närmar sig men även att gymnasiemässan och skolornas öppna hus på-

verkar. Anton, Alexander, Sandra och Simone beskriver att studie- och yrkesvägledaren har hjälpt till med att både ha enskilda samtal, klassgenomgång om vad gymnasiet handlar om men också vad man skulle passas till. Anton säger att studie- och yrkesvägledaren sagt till dem att de måste välja något som de verkligen vill, att inte välja efter vad kompisarna tänker välja och sen att de måste tänka igenom sitt beslut noga.

Alla elever beskriver att deras föräldrar har en åsikt om deras gymnasieval och att de också får välja vad de själva vill till gymnasiet. Adam och Alexander nämner att föräldrarna inte bestämmer vad de skall välja utan mer att de måste välja någonting. Adam nämner också att han har pratat en del med sin pappa, som är utbildad inom den branschen han tänker söka gymnasieprogram till, för tankar och idéer. Både Anton och Sandra berättar att de får välja vilket program de vill för sina föräldrar men att föräldrarna ändå har en viss begäran om vilket gymnasieprogram de får välja. Sandra nämner att hennes föräldrar säger att hon måste läsa ett program som ger henne möjligheten att kunna läsa vidare på högskolan. Anton nämner att hans föräldrar vill att han skall välja samma gymnasieprogram som de gjorde på gymnasiet:

De tycker att också att jag skall gå ekonomi, de vill att jag skall gå inom det också. Båda mina föräldrar gjorde det också så det tycker väl att det är min grej så. De tycker det är väl ett smart val. (Anton)

Sara och Simone säger att deras föräldrar inte har pratar så mycket om gymnasievalet hemma utan att de stödjer oavsett vad de väljer för program.

Hälften av eleverna beskriver också att gymnasiemässan och skolornas öppna hus kan ha en avgörande roll när de skall välja både gymnasieprogram och skola. Anton, Alexander och Sandra berättar att de har varit på gymnasiemässan och skolornas öppna hus. Där har de pratat med elever och lärare från olika skolor och olika program. De nämner också att de läst broschyrer för att få mer information om vad skolan och programmen handlar om. Alexander säger att han inte hade någon aning om vad han ville söka för gymnasieprogram innan han hade varit på gymnasiemässa. Alexander säger: ”Jag vet inte, vi var ju på sådan här mässa som alla 9:or var på. Och då var de dom som liksom jag tyckte verkade roligast och så.” Majoriteten av eleverna känner att den informationen de fått inför sitt kommande

gymnasieval är tillräcklig, ibland lite för mycket men väldigt viktigt för att veta vad de skall välja.

Det är bra att få så mycket information som möjligt så man kan få. Ha möjligheten att se alla sidor. Men samtidigt kan det bli för mycket. Man hinner inte läsa igenom allt och det kan bli stressande att se högen växa. (Sandra)

Sara och Sandra berättar att de pratat mycket med sina vänner om gymnasievalet och vad vännerna tycker att de kan passa som. Sandra säger att vänner ofta har en annan bild om en som person än vad man själv har och därför är det viktigt att få deras åsikter inför valet av gymnasieprogram.

5.5 Sammanfattning

Det finns blandade känslor gällande att välja gymnasiet och börja på en ny skola. De flesta elever känner sig osäkra, nervösa och oroliga medan några upplever det som spännande och roligt. Det är endast två elever av sex som verkligen är säkra på sitt gymnasieval och resterande elever känner sig inte redo att ta ett sådant stort beslut just nu.

Majoriteten av eleverna känner inte till begreppet självkänedom och har svårt att beskriva sig själva. Trots detta anser de flesta ändå att deras tänkta gymnasieprogram delvis stämmer överens med hur de är som person. Några av eleverna säger att självkänedom är väldigt viktigt för att kunna göra ett genomtänkt gymnasieval samt för framtida arbete.

Kunskaper om arbete ser olika ut hos eleverna. De anser själva att prao är ett bra sätt att förbättra sina kunskaper om arbete men alla elever har inte prao. Förutom prao så får eleverna kunskaper om arbetslivet genom exempelvis undervisning, studiebesök och sommarjobb. Eleverna nämner att de upplever dessa kunskaper som otillräckliga och vill veta mer. Detta gäller även för de elever som har prao.

Samtliga elever kan på ett eller annat sätt föreställa sig hur ett arbete kan se ut och vad de skulle vilja göra i framtiden. Tre av eleverna tänker dock inte så mycket på framtiden. De upplever att framtiden är för långt bort eller att de inte vet vad de vill göra när tiden väl

kommer. Majoriteten av eleverna känner att de har en tanke om vad de vill göra i framtiden medan två elever är helt säkra.

Eleverna anser att trivsel är den viktigaste faktorn för vad ett bra arbete är. Eleverna säger även att det är viktigt att tycka om det arbetet man har, att det är utvecklande, intressant och kul. Några av eleverna nämner även lönen som betydelsefull.

Att gå gymnasiet ser eleverna som väldigt viktigt och de upplever att framtiden blir säkrare om de går gymnasiet och om de inte gör det så ökar risken för att inte få arbete. Många av eleverna är tveksamma till vad de vill välja till gymnasiet och några känner att de vill ha en bred grund att stå på för att kunna ha många valmöjligheter senare. Studieuppehåll mellan gymnasiet och vidare studier eller arbete ser hälften av eleverna som positivt. Det är endast en elev som är säker på att han vill komma ut i arbetslivet direkt efter gymnasiet.

Föräldrarna spelar en stor roll för eleverna i samband med deras gymnasieval. Även studie- och yrkesvägledare, elevernas vänner, gymnasiemässor och skolornas öppna hus har varit till hjälp. Informationen som eleverna fått om gymnasievalet anser eleverna som tillräcklig och betydande för deras val. Många av elevernas föräldrar har åsikter om vad deras barn skall välja och inte välja till gymnasiet. Eleverna anser trots detta att de får bestämma helt själva.

6 Analys

6.1 Självkännedomens betydelse för gymnasievalet

Majoriteten av eleverna uttrycker en osäkerhet för att välja gymnasieprogram och att gå vidare från högstadiet till gymnasiet. Anledningen till detta är att de inte känner sig fullt redo då de inte är helt säkra på vad de skall välja eller inte vet alls. För några av eleverna är valet självklart och ses som ett steg närmare arbetslivet. De inre faktorerna från CASVE-cykeln tar upp att individens tankar och känslor kan skapa en press för förändring. En positiv press kan skapa motivation till att genomföra en förändring medan en negativ press kan bli för stor så individen skjuter upp förändringen (Sampson, Jr. m.fl., 1999, 6; 11). Detta visas då eleverna i den här studien har positiva och negativa tankar och känslor inför gymnasievalet som blir en stor förändring för dem. En del elever är motiverade till att börja gymnasiet och därmed komma ett steg närmare arbetslivet. Andra elever ser det som jobbigt men väljer att genomföra valet ändå då de inte vill riskera sin framtid genom att skjuta upp valet eller inte göra det alls.

En elev hävdar att hur redo man är att välja till gymnasiet hör ihop med hur väl man känner sig själv, hur mogen man är och hur mycket man tänkt på framtiden. Detta kan förstås med begreppet habitus som är en stor del hur individen tänker och agerar (Hodkinson & Sparkes, 1997, 33-34). Genom att eleverna hamnar i en valsituation som berör deras framtid så kan de komma att förändra deras habitus då de behöver utveckla sina kunskaper om sig själva och vad de vill i livet och genom det bli mer redo för framtiden. Habitus kan även styra hur en individ tar sina beslut och varför den väljer som den gör (Hodkinson & Sparkes, 1997, 33-34).

Eleverna styrs till stor del av sina tankar och agerar därefter. Tankarna kan bestå av vad föräldrarna säger, föräldrarnas utbildning, elevernas intressen samt vad de kan tänkas göra i framtiden. Exempel på detta kan vara att eleverna väljer utbildning och yrke som finns bland deras närstående. Detta kan även förstås med CIP (Sampson Jr. m.fl., 1999, 14; 18)

som menar att många individer upplever att närståendes åsikter är viktiga att ta hänsyn till vid val av utbildning.

The pyramid of information processing domains (Sampson Jr. m.fl., 1999, 7-8) säger att självkänedom är avgörande för att göra ett passande karriärval. (Sampson Jr. m.fl., 1999, 14; 18). Eleverna säger att gymnasieprogrammet de tänkt välja speglar deras personlighet till en viss del vilket kan ses som ett passande val och därmed en god självkänedom. Om en god självkänedom inte finns kan negativa konsekvenser uppstå (Sampson Jr. m.fl., 1999, 14; 18). Två elever nämner själva att en bristande självkänedom kan göra att valet blir fel och påverka deras framtid negativt.

6.2 Arbetslivskunskap och tankar om framtiden

Erfarenheter av arbetslivet som eleverna får med sig från skolan är lämpliga att ha med när de kommer ut till arbetsmarknaden.

Hodkinson och Sparkes (1997, 34-36) talar om handlingshorisont. Detta visar sig i exempelvis Adams fall. Adam menar att hans intresse och kunskaper om att mecka med mopeder kan ge honom bättre möjlighet till att få arbete efter gymnasiet. Han nämner även att arbetsgivaren möjligtvis inte enbart tittar på betygen utan även personligheten. Adam visar att han har en realistisk uppfattning om arbetsmarknaden och att hans personlighet kan påverka hans val av arbetsplats.

CIP (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5) tar upp att ett problem ses som ett tomrum mellan där individen är och vart hen vill komma. Detta kan ses i Antons fall då han fått information och kunskap via sommarjobb. Antons val av gymnasieprogram ska fylla hans tomrum och kan i framtiden leda till det arbete han vill ha vilket resulterar i en lösning på problemet.

Både Adam och Anton är säkra på vad de vill göra i framtiden och har goda kunskaper om vad arbetet innebär samt hur arbetsmarknaden ser ut med hjälp av information från närstående. Hodkinson och Sparkes (1997, 33) tar upp pragmatiskt rationellt val vilket kan identifieras med att eleverna ser sitt tänkta arbete som möjligt att förverkliga.

Eleverna säger att de har bristande kunskaper gällande vad arbete innebär. De skulle vilja veta mer och att den informationen de fått inte varit tillräcklig. The pyramid of information processing domains (Sampson Jr. m.fl., 1999, 7; 9-10) menar att för att kunna göra ett bra

val så behövs information och kunskaper om olika valmöjligheter exempelvis arbetslivskunskap. Informationen delges av bland annat vägledare men de menar på att det finns brister och att informationen är otillräcklig. Eftersom eleverna känner att deras kunskaper om arbetslivet är bristfälliga så kan det komma att påverka deras val då de eventuellt behöver mer kunskap och information om olika valmöjligheter. Det visar sig att även i vår studie att informationen som ges ut till eleverna, av bland annat vägledare, är otillräcklig.

Majoriteten av eleverna anser att gymnasiet är viktigt då de ser det som en ny period i livet. Dock är Simone tveksam till hur betydelsefullt gymnasiet är men upplever ändå att det blir svårare att få arbete utan gymnasieutbildning. Även Sandra och Adam ser gymnasiet som en viktig del för att ha en bredare utgångspunkt för att välja arbete efter gymnasiet. I CASVE-cykeln's värderingsfas (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5-6; 12) värderar individen valets betydelse och väger för- och nackdelar mot varandra för att senare kunna göra ett genomtänkt val. Eleverna upplever gymnasiet som viktigt för att de värderar en bra utbildning för att senare i framtiden kunna få möjlighet att studera vidare samt få arbete. Sandra säger att det är viktigt för henne att hennes val blir rätt då hon inte vill välja någonting som visar sig vara opassande. Sampson Jr. m.fl. (1999, 6; 11) tar upp att individer ofta kan komma fram till att sin utbildning eller sitt yrke inte var som de trodde då de bara accepterat sitt val och inte reflekterat över det i förväg. Denna situation vill inte Sandra hamna i utan vill göra ett väl genomtänkt val för att inte det ska bli felaktigt.

Hodkinson och Sparkes (1997, 38-41) begrepp om strukturella val, självinitierade val och påtvingade val kan identifieras med elevernas tankar om vad som kommer hända efter gymnasiet. Samtliga elever har tankar och idéer om vad de skulle vilja göra efter gymnasiet. Större delen av eleverna har dock inte gjort någon fast plan. De vet att de måste göra ett val efter gymnasiet men de flesta kan tänka sig att ta en paus för att komma fram till en plan över vad de skulle vilja göra i framtiden. Detta kan förstås som ett strukturellt val, ett självinitierat val samt ett påtvingat val. Det strukturella valet kan förstås då valet då till vad som kommer hända efter gymnasiet förekommer naturligt och kommer ske utan att det går att påverka. Det självinitierade valet kan ses som valet som sker efter det strukturella valet då eleverna måste ta ställning till vad de vill göra med sin framtid. Valet kan även vara påtvingat genom att eleverna tvingas att studera på högre nivåer då de vill ha ett arbete som kräver till exempel en högskoleutbildning.

Eleverna säger själva att de upplever att de inte har någon fast plan för framtiden så visas det ändå att de finns en form av tanke om vad de vill göra i framtiden. Detta kan förstås med CASVE-cykeln utförandefas där individen skapar en plan som de sedan förverkligar (Peterson m.fl., 2003). En del elever säger att de vill ta en paus efter gymnasiet för att få mer erfarenheter och sedan återgå till antingen högre studier eller arbete.

6.3 Betydelsefulla personer inför gymnasievalet

När det kommer till gymnasievalet anser samtliga elever att de får den hjälp de behöver. Eleverna beskriver att studie- och yrkesvägledaren, föräldrarna och vänner har haft en betydande roll i samband med deras beslut om gymnasieprogram. CASVE-cykeln (Sampson Jr. m.fl., 1999, 5-6; 11) tar upp inom kommunikationssteget att individen blir medveten om att ett problem finns och att ett val måste göras. Medvetenheten om att problemet finns kan komma från betydelsefulla personer inom elevens närhet. Vilket har visat sig i elevernas fall när de skall välja till gymnasiet.

Analysfasen beskriver att individen behöver överväga den informationen de har, hämta ny information och bearbeta den för att vara väl förbered och kunna göra ett genomtänkt val (Sampson Jr. m.fl., 1999, 6; 11). Eleverna genomgår analysfasen då de samlar information från gymnasieässor och öppna hus på gymnasieskolorna. Med hjälp av detta kan eleverna reflektera över sina möjligheter och kunna göra ett genomtänkt gymnasieval.

7 Diskussion

7.1 Resultatdiskussion

De elever som deltagit i studien påvisar likheter med eleverna från studierna från Skolverket (1997), Lovén (2000), Dresch och Lovén (2010) samt Lidström (2009). Eleverna visar på en bristande självkänedom och majoriteten av dem känner sig inte redo att välja till gymnasiet.

Att eleverna visar på bristande kunskaper gällande vad självkänedom innebär visas även i den tidigare forskningen. Det kan tyda på att eleverna inte får tillräckligt med undervisning, stöd och vägledning genom hela grundskolan. Detta för att sedan i nian vara väl förberedda på sitt gymnasieval och vad gymnasiet kan leda till. Detta kan dock inte styrkas då eleverna inte nämner i vilken utsträckning de får hjälp med självkänedom och valet till gymnasiet.

När det gäller kunskaper om arbetslivet finns även där likheter med studierna från Lovén (2000), Skolverket (1997) samt Dresch och Lovén (2010). Bristande kunskaper om arbetslivet förekommer även för eleverna i denna studie och de önskar mer information samt erfarenhet av arbetsmarknaden. Eleverna anser att de behöver ha mer kunskaper om arbetslivet för att kunna göra ett genomtänkt gymnasieval. Den tidigare forskningen tar upp vikten av kunskaper om arbetslivet som en betydande del för gymnasievalet för att inte riskera att eleverna hamnar i arbetslöshet i framtiden.

Dresch och Lovén (2010) säger att det är viktigt att eleverna ser sina framtidsmöjligheter för att kunna göra ett genomtänkt gymnasieval. Lovén (2000) säger även att eleverna inte är redo att tänka på framtiden. Majoriteten av eleverna i den här studien visar på ett framtidsstänk men utan en fast plan på vad de vill utbilda sig till eller arbeta med. Vi tror dock inte det räcker för att kunna göra ett genomtänkt gymnasieval då de flesta inte vet helt säkert vad de vill göra framtiden. De flesta elever säger även att de inte är fullt redo att ta ett sådant stort beslut just nu.

Vi har sett att det finns brister gällande elevernas självkänedom, kunskaper om arbetslivet samt deras framtidsämbud. Vi anser att detta bör integreras tidigt i undervisningen med ett samarbete med lärare och vägledare. Detta för att undervisning och vägledning är två två betydelsefulla delar i grundskolan och bör ge eleverna en bättre möjlighet att utveckla sig själva, sina tankar och därigenom genomföra väl genomtänka karriärval.

Skolverket (1997) visar på att elever är benägna att göra som sina närstående gällande utbildning samt arbete. Alla elever i den här studien har påverkats av närstående i deras tankar om utbildning eller yrke. Hur eleverna har påverkats skiljer sig åt mellan dem. Vissa elever har påverkats genom att närstående gett råd gällande bra och breda utbildningar medan andra påverkats genom gemensamma intressen eller vad närstående arbetar med. Eleverna anser trots detta att det ändå valt helt själva vilket även visar sig hos eleverna i Lovéns studie (2000) som hävdar precis samma sak.

Vi anser att även om eleverna känner att de får välja helt fritt så blir de ändå på ett eller annat sätt påverkade av närstående då det är svårt att undgå eftersom de är den del av elevernas liv.

Studiens resultat har inte lett till någon ny kunskap då det endast bekräftar vad tidigare forskning visar på. Det kan tyda på att bristerna gällande självkänedom, kunskaper om arbetslivet samt elevernas sätt att se på framtiden inte har förbättrats. Detta ser vi som negativt då det är en stor orsak som har betydelse för elevernas gymnasieval och även för deras personliga utveckling.

7.2 Metoddiskussion

En kvalitativ studie valdes för att få en djupare inblick av elevernas berättelse om gymnasievalet. Detta anser vi att vi fått och tror inte att en kvantitativ studie hade gett oss det resultatet. Den kvalitativa studien gjorde att vi kunde ställa följdfrågor vilket har haft en betydande roll för vår studie. Detta gjorde att vi kunde få klarhet över elevernas tankar samt känslor gällande deras framtid. Dock insåg vi vid transkriberingen att vi fått svar från eleverna som vi hade velat fördjupa oss i ytterligare. Vi upplever att detta kan ha påverkat vårt resultat genom att relevant information kan ha försumrats samt att eleverna kanske inte

berättade allt alternativt böjde på sanningen. Trots detta anser vi att studien uppnått validitet då vår frågeställning blivit besvarad.

Vad som hade kunnat göras annorlunda i genomförandet är kontakten med respektive skola. För att underlätta hade kontakten kunnat tas med lärare direkt i skolorna och inte via mail till rektorerna.

7.3 Teoridiskussion

De teorier som valdes till studien ansågs vara lämpliga. Teorierna tar upp det som vi efterfrågade i vår frågeställning dock hade vi önskat ha en teori som tog upp mer om vikten av att tänka på sin framtid. Detta för att det fanns svårigheter i att analysera empirin mot teorierna då de inte tog upp någon tydlig koppling till tankar om framtiden.

Hela careershipeteorin togs med från början men kortades ner under arbetets gång då vi såg att alla begrepp inte var relevanta samt på grund av platsbrist. Vi ansåg att två teorier med de valda begreppen var tillräckliga för att analysera resultatet och vi känner därför att fler teorier inte hade behövts.

7.4 Förslag till vidare forskning

Då vi uppfattat att det finns brister gällande självkänedom, kunskaper om arbetslivet samt elevernas framtidssyn hade det varit intressant att gå djupare in på varje orsak och se dess effekt över en längre tid exempelvis att se självkännedomens utveckling från grundskolan till efter gymnasiet.

Någonting annat som vi fått upp intresset för är att se huruvida kön påverkar eleverna i deras val av gymnasieprogram. Detta för att många elever under intervjuerna visade på att kön verkade ha en betydande roll på deras gymnasieval. Kön som begrepp togs inte med som en orsak på grund av platsbrist.

Vi upplever att detta är ett viktigt och intressant ämne att ta hänsyn till vid vägledning av ungdomar som skall välja gymnasieprogram. Detta för att ge eleverna bästa möjlighet att göra väl gientomtänka val.

8 Referenslista

Brunefors, Lena & Caballero, Luis. 1997. *Självkänndom - en bok om tankens makt och känslornas kraft*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.

Dalen, Monica. 2007. *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.

Dresch, James & Lovén, Anders. 2010. Vägen efter grundskolan i Lundahl, Lisbeth. (red). *Att bana vägen mot framtiden. Karriärval och vägledning i individuellt och politiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Dresch, James & Lovén, Anders. 2003. *Vägledning i förändring*. Malmö; Malmö högskola, Enheten för individ och samhälle.

Fransson, Karin & Lindh, Gunnel. 2004. *Ungdomars utbildnings- och yrkesval i egna och andras ögon*. Stockholm. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1359> Hämtad: 2013-11-20

Gillman, Bill. 2008. *Forskningsintervju – Tekniker och genomförande*. 1.uppl. Malmö: Studentlitteratur

Gymnasieguiden, 2013. <http://www.gymnasieguiden.se/> Hämtad: 2013-11-20

Hodkinson, Phil & Sparkes, Andrew C. 1997. *Careership: a sociological theory of career decision making*. British Journal of Sociology of Education, Vol 18 No 1, 29-44
<http://www.jstor.org.proxy.mah.se/stable/1393076> (Hämtad: 2013-10- 14)

Larsen, Ann Kristin. 2009. *Metod helt enkelt: en introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Lidström, Lena. 2009. *En resa med osäkra mål: unga vuxnas övergångar från skola till arbete i ett biografiskt perspektiv*. Diss. Umeå: Umeå universitet.

Lovén, Anders. 2000. *Kvalet inför valet: om elevers förväntningar och möten med vägledare i grundskolan*. Diss. Lund: Lund universitet.

Lundahl, Lisbeth. (red). 2010. *Att bana vägen mot framtiden*. Lund: Studentlitteratur AB

Lundahl, Lisbeth. 2010. *Den resandes ensak*. I: Att bana vägen mot framtiden; Lundahl, Lisbeth. (red). 1. uppl. 15-20

Nationalencyklopedin. 2013. *Hen*. <http://www.ne.se/hen/1826342> (Hämtad: 2013-11-11).

Peterson, Gary W; Sampson, James P, Jr; Reardon, Robert C & Lenz, Janet G. 2003. *Core Concepts of A Cognitive Approach to Career Development and Services*. Center for the Study of Technology in Counseling and Career Development.

<http://www.career.fsu.edu/documents/cognitive%20information%20processing/core%20concepts%20of%20a%20cognitive%20approach.htm#CASVECycle> (Hämtad: 2013-10-23)

Peterson, Gary W; Sampson, James P, Jr; Reardon, Robert C. 1991. *Career Development and Services: A Cognitive Approach*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.

Sampson, James P, Jr; Lenz, Janet G; Reardon, Robert C & Peterson, Gary W. 1999. *A Cognitive Information Processing Approach to Employment Problem Solving and Decision Making*. The Career Development Quarterly. Vol. 48 No 1, 3-18. <http://search.proquest.com.proxy.mah.se/docview/219438531> (Hämtad: 2013-10-23)

Sampson, James P, Jr; Lenz, Janet G; Reardon, Robert C & Peterson, Gary W. 1992. *A Cognitive Approach to Career Services: Translating Concepts Into Practice*. The Career Development Quarterly. Vol. 41, 67-74.

<http://search.ebscohost.com.proxy.mah.se/login.aspx?direct=true&db=eric&AN=EJ452539&site=ehost-live> (Hämtad: 2013-10-23)

SFS 2010:800. *Skollagen 2010:800*. Stockholm: Sveriges riksdag.

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K10 (Hämtad: 2013-10-08)

Skolverket. 2013. *Läroplaner, ämnesplaner och kursplaner*.

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser> (Hämtad: 2013-10-08)

Skolverket. 2012. *Ungdomars uppfattningar om gymnasievalet*. Stockholm: Skolverket

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2818> (Hämtad: 2013-10-21)

Skolverket. 2011. *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*.

Stockholm: Skolverket. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575> (Hämtad: 2013-09-25)

Skolverket. 1997. *Utvärdering av grundskolan 1995*. Rapport nr 126. Stockholm: Skolverket

Sundén Jelmini, Maria. 2013. *För mycket är upp till eleven*. Svenska dagbladet. 26 februari.

http://www.svd.se/nyheter/inrikes/for-mycket-ar-upp-till-eleven_7945736.svd (Hämtad: 2013-10-04).

Vetenskapsrådet. 2002. *Forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/etikreglerhs.pdf (Hämtad: 2013-10-11)

Welin, Frida; Hedlund, Camilla & Nyman, Sarah-Kim. 2013. *En fjärilseffekt i näringslivet*. Svenskt Näringsliv.

http://www.svensktnaringsliv.se/multimedia/archive/00038/En_fj_rilseffekt_i_n_38182a.pdf
(Hämtad: 2013-09-30).

Bilagor

Intervjuguide

Inledning

Berätta lite om dig och din familj?

Gymnasievalet och orsaker som påverkar

Hur skulle du beskriva dina tankar om gymnasievalet?

Beskriv den information/hjälp ni fått om gymnasiet och valet?

Vad har du tänkt att du skulle vilja gå för gymnasieprogram?

Vad tror du påverkar ditt gymnasieval?

Hur tror du det känns när man valt rätt utbildning/yrke?

Självkänedom

Vad tror du ordet självkänedom betyder?

Hur ser du på din egen självkänedom?

Hur tror du att kunskaper om sig själv kan påverka gymnasievalet?

Vad tror du är det som gör att man är redo att välja till gymnasiet?

Hur bra tycker du att ditt gymnasieprogram/tänka yrke stämmer överens med hur du är som person?

Arbetslivskunskap

Skulle du vilja beskriva hur ett bra/ mindre bra arbete ser ut enligt dig?

Vad skulle du vilja jobba med i framtiden?

Hur har ni fått erfarenheter/kunskaper om arbetslivet under skolan?

Framtiden

Hur viktigt är gymnasiet för dig?

Vad tror du kommer att hända efter gymnasiet?

Hur tror du att ditt gymnasieval kommer att påverka din framtid

Vad tror du att du kommer att arbeta med om 5-10 år?

Hur tror du att gymnasievalet påverkar dina chanser till att få ett arbete som du vill ha efter gymnasiet?

Informationsbrev 1

Hej!

Vi heter Malin Sjögestam och Sofia Ernström och läser sista året på Studie- och yrkesvägledarprogrammet på Malmö högskola. Vi skriver nu vårt examenarbete och skall göra en intervjustudie med elever som fyllt 15 år och går i 9:e klass.

Examensarbetet syftar till att se hur elever i årskurs nio upplever sin egen självkännetdom och vilken betydelse den har för gymnasievalet samt vilken påverkan elevernas kunskaper om arbetslivet kan tänkas ha på gymnasievalet. Vi vill även ta reda på vilka andra orsaker som kan tänkas ligga bakom elevernas val till gymnasiet och hur medvetna de är om gymnasievalets betydelse för framtiden.

Vetenskapsrådets forskningsetiska principer kommer vi att utgå från där eleverna själva får bestämma om de vill medverka i studien och att de när som helst kan avbryta sitt deltagande. Det insamlade materialet kommer enbart att användas till detta forskningssyfte. Både deltagarnas och skolans uppgifter skyddas så att de inte kan kopplas ihop med varken svaren eller arbetet.

Vi skulle önska att få komma och presentera oss ute i klasserna i början på vecka 45 och gärna påbörja intervjuerna under samma vecka om möjlighet ges. Det kommer att genomföras 6 stycken intervjuer och önskvärt skulle vara ifall det fanns två elever, en pojke och en flicka som vill medverka från er skola. Detta för att få en bredare spridning på skolor och elever.

Vi är tacksamma för ert deltagande!

Med vänliga hälsningar
Malin Sjögestam och Sofia Ernström

Finns det frågor eller funderingar är ni välkomna att höra av er till oss!

Malin Sjögestam:
0722-xxxxxx
malinsjogestam@gmail.com

Sofia Ernström:
0735-xxxxxx
sofia.ernstrom@gmail.com

Informationsbrev 2

Hej!

Vi heter Malin Sjögestam och Sofia Ernström och läser sista året på Studie- och yrkesvägledarprogrammet på Malmö högskola. Vi skriver nu vårt examensarbete och skulle därför behöva intervjua elever som fyllt 15 år och går i 9:e klass.

Det som vi skall skriva om är hur elever i årskurs nio upplever:

- Vilka kunskaper de har om sig själva (T.ex. vad du vet att du är bra på, hur du är som person och i vilka miljöer du trivs i) kan ha för betydelse för gymnasievalet.
- Vilken betydelse kunskaper om arbetslivet kan ha för gymnasievalet.
- Gymnasievalets betydelse för framtiden.

Vi vill även ta reda på vad det finns för andra orsaker som kan tänkas påverka elevernas val till gymnasiet (t.ex. intresse, vad föräldrarna jobbar med)

När man skriver ett examensarbete och gör intervjuer så finns det olika regler att följa. Dessa regler kommer från vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Reglerna säger att det är helt frivilligt att delta och det är upp till var och en att bestämma om den vill vara med i examensarbetet. Det är även så att den som deltar kan när som helst kan avbryta sitt deltagande. Det som vi pratar om under intervjun kommer bara att användas till vårt examensarbete. Både elevens och skolans personliga uppgifter kommer att skyddas så att de inte kan kopplas ihop med varken svaren eller arbetet. Det betyder att ingen förutom vi som skriver examensarbetet kommer att veta vilka som blivit intervjuade.

Vi kommer att göra 6 stycken intervjuer med elever på olika skolor.
Vi är tacksamma för att du vill ställa upp på intervjun!

Med vänliga hälsningar
Malin Sjögestam och Sofia Ernström

Har ni frågor eller funderingar får ni gärna höra av er till oss!

Malin Sjögestam:

0722-xxxxxx

malinsjogestam@gmail.com

Sofia Ernström:

0735-xxxxxx

sofia.ernstrom@gmail.com